

ולכך נאמר באיסור דם ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא בנפש יכפר – שלא יוקשה מי איכא מידי דלהדיוט אסור ולגבוה מותר. ומכאן מקור נאמן למה שדרשו לאסור טריפה לקרבן, כיון שאסור להדיוט (עפ"י משך חכמה אחרי יו"י. וע' חולין צ במחלוקת התנאים אם למדים איסור גיד הנשה למזבח מחלב ודם).

דף ו

'מה להצד השוה שבהן שכן לא הותרו מכללן, תאמר בטריפה שהותרה מכללה... אלא מליקה דחטאת העוף לכהנים...' – שאעפ"י שנאסרו באכילת טריפה הותר להם לאכול מלוקה שהיא טריפה. וצריך באור מה פירכא היא זו, הלא בעל מום מותר לגמרי להדיוט. וגם במה שנאסר – כלומר לגבוה – מצינו שהותר מכללו, בעופות. ואם כן טריפה שאסורה להדיוט ורק הותרה באופן מסוים, מדוע תהא קלה ממנו (כן הקשה בשפת אמת. וע"ש במה שתייץ. וצ"ב). וצריך לומר שבטריפה מצינו שהותרה מכללה בשני איסוריה, לגבוה ולהדיוט, ואילו בעל מום לא מצינו לו אלא היתר אחד במה שנאסר, באיסור לגבוה. גם יתכן שדבר שהותר מכללו להדיוט קל יותר מדבר שהותר לגבוה (כן משמע בתוס' יבמות לג: ד"ה אמר). [וזהו שממשיך להקשות, הלא כהנים משולחן גבוה אוכלים, והרי זהו אותו היתר שהותרה מליקה לגבוה ואין כאן שני היתרים וגם לא 'הותר מכללו' בהדיוט]. ומה שלמעשה תחום האיסור בבעל מום קטן מטריפה, אין זה משנה לענין קולת 'הותר מכללו', שאין להתחשב אלא בהתר שבתוך תחום האיסור, בכל איסור כפי מה שהוא.

'דאי ממשקה ישראל הוה אמינא למעוטי היכא דלא היתה לה שעת הכושר דומיא דערלה וכלאי הכרם, אבל היתה לה שעת הכושר אימא תתכשר, כתב רחמנא כל אשר יעבר'. התוס' כאן הוכיחו מהסוגיא בתמורה (כט) שלפי האמת למדנו מכאן שדין 'ממשקה ישראל' נאמר גם בפסולין כאלו שהיתה להם שעת הכושר.

וכבר ציין הגרעק"א לתוס' בחולין (קמ. ד"ה למעוטי) שצדדו שאין ללמוד מ'ממשקה ישראל' כשהיתה שעת הכושר. (וע' בחידושים הנדפסים בשם הגר"ח, שנקט כן מצד הסברא). ואולם דבריהם צריכים עיון מכח הסוגיא בתמורה שהביאו התוס' כאן (ע' ביד דוד; חזו"א קמא כו, ח). ואפשר שמחלוקת הסוגיות בדבר (ע' בספר דבר אברהם ח"ב ה, לא).

כמו כן דנו בספרי האחרונים על דבר שעתיד להיות לו שעת הכושר, כגון חדש או טבל, האם ממועט מ'ממשקה ישראל' – ע' העמק שאלה בשלח עד: ובחידושי הנצי"ב כאן; נאות יעקב ח.

עוד מוכח מהסוגיא שדין זה שדבר שאינו ראוי לאכילה פסול לקרבן – מדאורייתא, ואעפ"י שמקור הכתוב הוא ביחזקאל, עיקר הדבר פסול מסברא דאורייתא כענין 'הקריבהו נא לפחתך הירצך' (ע' בתרגום ובפירוש הרד"ק ליחזקאל), שדבר שאינו ראוי לאדם, ודאי אינו ראוי להקרבה לגבוה (ע' באריכות בתשובת הגר"ח זוננפלד צח. ויש להוסיף נוסף, על פי דברי הנביא (יחזקאל ד, יב-יד) שמתחם לבשר נבלה וטרפה כמאכל מגואל בכלוך ממש).

'אחד מנחת חוטא ואחד כל המנחות שקמצן... טבול יום... טמא... יחזיר ויחזור ויקמוץ'. ואם תאמר, הטמא וטבול-יום כבר טמאו את המנחה בקמיצתם והריהי פסולה מצד טומאתה, ומהו זה שאמר בן בתירא יחזיר ויחזור ויקמוץ?

יש לומר, מצד טומאת המנחה הנקמצת – הלא הציץ מרצה בשוגג (ע' להלן כה. וכן תירץ בתורי"ד פסחים פ:). ואולם לדעה אחת דוקא כשזרק הדם בשוגג מרצה, וכאן הרי נודעה טומאתו קודם הקטרת הקומץ. וכתב החזו"ן – איש שאפשר והמנחה לא נטמאת – במנחה חרבה, שלא הוכשרה לקבל טומאה כי אין בה שמן [וכגון שגבלה ללא מים]. ואולם עדיין קשה לשיטת הראשונים (ראב"ד הל' טומאת אוכלין י"ז) הסוברת שחיבת הקודש מכשרת לקבל טומאה מדאורייתא, גם ללא הכשר משקין.

עוד כתב בחזו"א: יש אופן במנחת ציבור שדוחה את הטומאה, ואם היה העובד זב או מצורע, היות וטומאה יוצאת מגופו פסול להקרבה, אך המנחה שנקמצה לא נפסלה שהרי נטמאה במגע זב ואין זו 'טומאה היוצאת מגופו'. וכן כתב בספר מנחת ברוך (קז) שמגע זב וזבה הותרו בציבור. ואולם בירושלמי (פסחים ז,ז) משמע שגם מגע זב לא הותר בקרבן ציבור.

עוד יש לומר, כשלא היה כשיעור ביצה בקומץ, וגם לא בשיריים המחוברים אליו – לא נטמאה המנחה לשיטות הראשונים שבפחות מכביצה אין אוכל מקבל טומאה כלל (עפ"י קהלות יעקב א,ה. וע' זבחים קו ש"א שמצד חיבת הקודש אף פחות מכביצה נטמא. וכן עדיין אינו מיושב לשיטת הראשונים שפחות מכביצה מקבל טומאה). וע"ע בחדושים המיוחסים להרשב"א.

ובחידושים המיוחסים להגר"ז מובא לתרץ בהרכבת שני התירוצים דלעיל; אמנם טומאת מגע זב לא הותרה בציבור, כפי הצד בירושלמי שם, אך טומאה שהיא נובעת מחמת 'חיבת הקודש' היא טומאה סתם [שהרי אין מונים בה ראשון ושני], ואין עליה שם 'טומאת מגע זב', ואם כן יש להעמיד בקרבן ציבור ובטומאה היוצאת מגופו, שכלפי טומאת המנחה – הותרה בציבור, כיון שמדובר שטמאה רק מצד 'חיבת הקודש'.

– מאחר ששנה בעל מום ומחוסר כפורים, מדוע הוצרך לומר טמא? יש לומר אגב ששנה 'ערל' שנה – 'טמא' עמו, כמו שמצינו בהרבה מקומות בש"ס שמוזכרים יחדיו (עפ"י שטמ"ק זבחים טו). עוד יש לומר שמשמיענו אפילו כשנטמא בפנים בשעת עבודה – פוסל [שאילו טבול יום בודאי היה בחוץ כשטבול] (שפת אמת).

'קמץ ועלה בידו צרור או גרגר מלח או קורט של לבונה – פסול, מפני שאמרו הקומץ היתר והחסר פסול, ואיזהו היתר – שקמצו מבורץ, וחסר – שקמצו בראשי אצבעותיו'. לכאורה היה נראה, כשקמץ בראשי אצבעותיו או שקמצו מבורץ שהסלת מבצבצת החוצה, כיון ששינה בצורת הקמיצה, אין כאן מעשה קמיצה כדינו [כפי שדרשו מ'מלא קומצו' להלן יא] וכאילו לא קמץ. אך אם כן הרי דין זה אינו זהה לדין 'עלה בידו צרור או גרגר', כי שם אין פגם בצורת הקמיצה אלא שפסול מצד חסרון במידת הקומץ. ואילו במשנה משמע שדין אחד לשניהם. ולכן נראה שגם קמיצה בראשי אצבעות או כשלא הגיעו אצבעותיו לפס ידו, הרי זה 'מעשה קמיצה' כדין אלא שחסר או יתר בשיעור.

ולפי זה נראה שאם קמץ מבורץ או בראשי אצבעותיו, אין מועיל להחזיר ולקמוץ שוב. וכן משמע מלשון המשנה שנקטה 'פסול' כברישא [ואפשר שאפילו בן בתירא מודה כאן – ע' תוס' להלן י: ד"ה קמץ]. לפי שיש כאן מעשה קמיצה בהכשר אלא שפסול מצד אחר. ואילו היינו דנים זאת כאילו לא קמץ, ודאי היה יכול להחזיר לכלי ולקמוץ שנית כראוי (עפ"י חדושים ובאורים א,ט).

א. יש לעיין לפי"ז אם קמץ מבורץ ונמצא צרור או גרגר מלח כשיעור הכמות העודפת [באופן שאין לפסול משום חציצה – ע' להלן יא], הלא אין כאן חסרון או יתרון בכמות, ומצד מעשה הקמיצה – הלא אין פגם, כאמור.

ואולם נראה שהחלק המבצבץ לא חל בו דין קמיצה. נמצא שיש כאן 'חסר' מצד מיעוט הצרור. אך אם הצרור נמצא בכל החלק היוצא החוצה, יש לומר שכשר, כי המדה נשאר על מתכונתה, וגם חסרון בצורת הקמיצה אין כאן.

ב. בשפת אמת (להלן י'): נקט שקומץ בראשי אצבעותיו אין זו 'קמיצה' כלל, ולכולי עלמא יכול לחזור ולקמוץ. ולפי"ז כתב שהיה נראה לכאורה שהוא הדין בקמץ ועלה בידו גרגר מלח. אך בתוס' נקטו שפסול ואין לו תקנה (וצ"ע בחזו"א עוקצין ג,ו). ובקמץ והיה דבר החוצץ – כתב בחזו"א (קמא כח,ז) שמשמע שאין לו תקנה בחזרה. ויש מקום לצדד שזה רק כשהחציצה קיימת רק בחלק מן הקומץ, (שעל כך מדובר בגמרא שם, ע"ש הוכחתו), אבל אם חצץ בכלולו, אפשר שאין זו קמיצה כלל. ויש לדחות – ע' להלן יא.

עוד כתב בחזו"א שם שאם קמץ בארבע אצבעות או בשתיים, במקום בשלש – נראה שאין זו קמיצה כלל, וחזור וקומץ כראוי. וכן בכל מקום ששינה בצורת מעשה הקמיצה, ע"ש. וכ"כ בובח תודה (להלן יט, עמ' 19) שאם קמץ בכלי [לדעת רב שפסול], יחזור ויחזור ויקמוץ, שאין כאן שם קמיצה כלל. וע"ע בחו"ב סוס"י ז, שאם קמץ שלא במקום השמן וכיו"ב – יש לצדד שאין זו קמיצה כלל ויחזור ויקמוץ.

(ע"ב) 'כיון התנא ליה כל ולא קתני חוץ – כולוהו משמע'. ואף על פי שאין למדים מן הכללות – זהו רק במקום שיש הכרח או מסורת בדבר, אבל בסתמא ניתן ללמוד מן הכללות (עפ"י 'חדושי הרשב"א'. וע' לעיל ד:).

עוד יש לומר: מכך שבמשנה הקודמת חילק התנא בין מנחת חוטא וקנאות לשאר מנחות ומוציאתן מן הכלל, וכאן אינו מוציא – משמע דוקא הוא (שם). וכן תירץ הרשב"א.

'מידי דהוה אמראות נגעים דלאו עבודה נינהו ובעי כהונה'. יש שכתבו שמכך שהשוו דין כהונה בשחיטת פרה עם מראות נגעים, משמע ששאר הדינים כגון בגדי כהונה ריחוף ידים ורגלים וכו' – אינם נצרכים לשחיטת פרה [ורק לשאר עבודותיה שנינו (בפ"ד דפרה) שפסולה ללא רחיצה או בגדי כהונה], כשם שאינם נצרכים לראות את הנגע (עפ"י חזו"א פרה ח). וכבר נחלקו השיטות בדבר, שיש סוברים כיון שנתרבתה שחיטת הפרה לכהונה הריהי כשאר עבודות וצריכה בגדי כהונה וכד' (ע' תוס' ישנים יומא מב, וגבורות ארי שם. ע' כלי חמדה חקת; קהלות יעקב א,ד; חונן דעה יומא עמ' רעג).

'אמר רב: זר שקמץ יחזיר... מהו דתימא עד כאן לא קא מכשר בן בתירא אלא בשמאל אבל בשאר פסולין לא. קמ"ל. מאי שנא שמאל...' כיוצא בזה חילק רב במקום אחר (זבחים סח:): בין פסול שמאל לזר משום שלזה יש הכשר במקום אחר ולזה אין.

'אלא טעמא דאשמעינן רב, הא לאו הכי הוה אמינא בשאר פסולין פסל בן בתירא, והתניא... אלא הא קמשמע לן רב...' – כבר עמדו התוס' על כך שבשום מקום אין שואלים כן, מה רב משמיענו הלא נשנה הדבר בברייתא. וכתבו שמא היתה ידועה ברייתא זו בפי כל (וכן כתב ר"ש מקינן בספר הכריתות ג,ח). ואפשר לפרש לפי מה שכתב הרמב"ם (בהקדמה לחיבורו הגדול), שרב חיבר וערך את מדרש תורת כהנים [שעל כן קראוהו 'ספרא דבי רב' – ע' ברכות יח: ועוד], היות וכן, מקשה הגמרא מה בא רב להשמיענו בדבריו, הלא ברייתא ערוכה היא בספרו של רב וודאי ידעה, שהרי היא שנויה בתורת כהנים (מגדים חדשים ברכות יח:).

ונראה שאעפ"כ הוצרכו רבותינו בעלי התוס' לכך שהברייתא שגורה היתה בפי כל – כי גם אם נניח שודאי שמעה רב, היה לו להשמיענו הלכה זאת, כי אין הכל בקיאים בברייתות. ואף מדרש תורת כהנים לא היה שגור אצל בעלי הגמרא (כפי שכתב

הרמב"ן בחולין עד.), וודאי לא פשט לימוד זה בתקופת רב והאמוראים הראשונים (ע' באגרת רב שרירא גאון ובפתח עינים ברכות יח. מובאים במגדים חדשים שם).
וע"ע ב'חדושי הרשב"א' ובספר חדושים ובאורים א, ח.

'קמץ ואפילו קידש'. לאחר קמיצה מקדשים את הקומץ בכלי שרת נוסף, ואף על פי שהמנחה כולה כבר נתקדשה קדושת כלי בתחילה [מלבד קדושת פה בשעת ההקדש] – מקביל הדבר לדם, שאעפ"י שכבר נתקדש בסכין השחיטה, חוזר ומקדשו בכלי שרת בעבודת הקבלה (עפ"י סוטה יד:). ולכך גם כל פסולי-עבודה או מחשבות-פסול פוסלים במתן הקומץ בכלי, מפני שעבודה זו מקבילה לעבודת הקבלה בזבח (כמבואר במשנה יב. וברש"י ובגמרא יג:).
ואולם ישנה דעה שנדחתה מהלכה (להלן כו.), שהקומץ אינו טעון קידוש כלי.

'אלא הא קמשמע לן רב קמץ ואפילו קידש... ואיכא דאמרי: קמץ אין קידש לא...' יש לדקדק במה הדבר תלוי לשמוע מלשוננו כך או כך.
אפשר שאם רב העמיד דבריו על משנתנו, כי אז ההכרח לפרש דבריו כהגבלה, דוקא קמץ בלבד יחזיר אבל אם גם קידש – לא יחזיר, שהרי עיקר הדין נאמר במשנה ומה בא להוסיף, אלא להגביל בא ולומר דוקא קימץ.
ואולם אם דבריו באו כמימרא בפני עצמה ולא על משנתנו, הרי גם קידש בכלל, כי סתם 'זר שקמץ' מתפרש שעשה העבודה בשלימותה. [ואפשר אפילו אם הקטיר הקומץ, 'ימלאנה ויחזור ויקמוץ. כן צידד בחזו"א] (עפ"י חדושים ובאורים א, י).

'רבי יוסי בן יוסי בן יאסיין' – ריעב"ץ הגיה: 'ד' יוסי בן יאסיין'.
וע' חולין צח. 'רב אידי בר אידי בר גרשום. וכן אבוה דשמואל נקרא 'אבא בר אבא' בחולין קיא:

'ככתבם וכלשונם'

'שאלת עוד: שנינו באבות (ה,ה) 'לא נמצא פסול בעומר' ומונה אותו בעשרה נסים – מהו פסול ומהו הנס?'
תשובה: הרבה פסולין יש לו, ואם באתי לכתוב כולן יארך הענין, אלא הריני כותב לך קצרן. דע כי מנחת העומר באה עשרון... ואם ריבה מדת עשרונו או שמעט בו – פסול... ועוד יש פסוליות אחרים תלויין בקמיצה, דתנן בפרק ראשון 'כל המנחות שקמצן זר אונן... וכן אם עלה בידו שום דבר מעורב עם הקומץ – פסול, ואפילו קורט אחד מן הלבונה, דתנן עלה בידו צרור או גרגיר מלח או קורט של לבונה – פסול, מפני שאמרו קומץ החסר והיתר פסול. ואיזהו יתר... ויש אחרים רבים מלבד אלו.
ויש לך נס גדול מזה שלא יארע אחד מכל אלו לעולם, ושלא יהא הקומץ יתר מעט או חסר מעט, ושלא יהא שום גרגיר מעורב בו לעולם – אין פלא ואין נס גדול מזה שיהיה כן לעולמים'.
(מתוך שו"ת הרשב"א ח"א נב)

*

'כל הבא משום חטא ומשום אשמה – ילקח בהן עולות (שקלים וד.) נראה כי הוא משום שאין הקרבן פיוס ושוחד לה' כדי שיכפר במצוה זו את חטאיו, כי אם הוא במחשבה כזו, אדרבה הוא מכעיס את השי"ת, ואומר למה לכם רמוס חצרי, ואין חפץ לה' בובחים. ומטעם זה הוא היפוך מדרך בשר ודם שמתנה להתפייס עם מי שחטא לו דוקא במתנה יפה ובהידורים רבים, והשי"ת אדרבה מחוטא שהביא מנחתו אסר עליו ליתן שמן ולבונה, ונתן טעם – 'כי חטאת הוא', ופרש"י שבדין שלא יהא מהודר, שהוא להיפוך מדעת בני אדם דעל חטא מהדרים המתנה ביותר. אבל הטעם בזה שענין הקרבן הוא להתקרב מזה אל השי"ת ולשוב בתשובה ולהיות איש אחר במדות ישרות ובאמונה שלמה שידע שכולו להשי"ת שנתן לו, שזהו ענין עולות. ולכן החטאת אינו בדין שיהא מהודר, ואדרבה לא היה רוצה כלל ליקח מאתו, ורק משום שהקב"ה רוצה בתשובת רשעים הוא לוקח הקרבן, כשיצא מזה שיבין להתנהג בכל מעשיו כיוודע שהכל הוא מתנת השי"ת שעל זה מביאין עולות. וזהו מדרש יהוידע כהן גדול, שהבא משום חטא ואשמה יביא עולות, שזה הוא תכלית החטאת' (דרש משה – ויקרא ה"א).

דף ז

'כגון שהחזירו לביסא גדושה... מכי מהדר ליה מנח ליה אדפנא דמנא...' – ואף על פי שמניח מעל הגודש ולא בתוך הכלי, ולא קדש הקומץ – לא נפסל הקומץ כדין נשפך על הרצפה, כיון שמכל מקום הוא מונח בכלי, הגם שלא נתקדש בו (עפ"י הגר"ו. וכן הרחיב בזה בקהלות יעקב ד).

'ולוקמה כגון שהחזירו לכלי המונח על גבי קרקע? אלא ש"מ קומצין מכלי שעל גבי קרקע... יש לשאול מה ראייה שקומצים הלא י"ל שלעולם אין קומצים ואין מקדשים, ומה שלא תרצנו באופן זה, כי הרי לצורך הקמיצה יצטרך להגביה הכלי מהקרקע וא"כ באותה שעה יתקדש וייפסל.

וי"ל שלא יתקדש בכך מאחר ומעשה הנתינה בפסול, ודומה למנייד הכלי כדי שהקומץ יפול מהגודש לתוכו דאמרינן דלא מקדש [הגם שהוכחה אין משם, דמנייד שאני דנופל ממילא]. אך יש להעיר לפי מה שמובא ב'חדושי הרשב"א' בסמוך שהישארות הלבונה בבזך לאחר סילוק הלחם, כמוה כקידוש הקומץ בכלי [שעד שהיו על השלחן הרי הלחם והלבונה נתקדשו יחדיו בשלחן כמו קומץ עם שיריים בביסה, ובסילוק מתקדשת הלבונה בבזך כנתינת הקומץ בכלי]. והרי אין שם אלא המשך מצב, הרי חוינן שלצורך קידוש הקומץ די בכך ואין צריך מעשה נתינה.

ולולא המסתפינא אמינא דלהרשב"א גרסינן 'ש"מ אין קומצין מכלי שע"ג קרקע', ופשיטא ליה דאין מקדשין, ומוכח דאין קומצין שא"כ היה מתרץ שמחזיר לכלי שע"ג קרקע ואינו מגביהו אלא קומץ משם. ובוה אתי שפיר הא דשביק קידוש דאיירינן ביה ומדבר בקמיצה דלא מיירי בה (ע' בשטמ"ק שדחק ליישב). וצ"ע.

'אמר לו כיצד קומצין? אמר לו מכלי זה... כיצד מקדשין את המנחות? אמר ליה נותנה בכלי זה...'. כבר עמדו התוס' מה משמעות 'מכלי זה'. ובחדושי הרשב"א בין שאר האפשרויות כתב להסביר שרב נחמן רצה ללמוד סדר קמיצה כיצד נעשה בפועל. ואמר לו, מכלי זה אתה שואלני שאראה בו סדר קמיצה, אם כן מלאהו קמח ואראך (וכיו"ב יש בחולין קו: 'עד כאן לחולין... וברש"י).

'אמר ליה וכי מקדשין מכלי שעל גבי קרקע?'. נראה שרב נחמן הולך לשיטתו בסמוך שהקומץ שחלקו בשני